

reznejšo sopomenko (mnenje), zadnji pa ima zgolj nadrejeno sopomenko (miselnost), s čimer je povedano, da zajema ta pomen mišljenja vse pomene besede miselnost, nakazane s poševnimi črticami. S tem je slovar po eni strani prikazal njeno dejansko rabo, po drugi pa jo je ovrednotil za vse, ki želijo govoriti in pisati kar najbolj v duhu izbranega knjižnega jezika. (Kot zanimivost dodajmo, da stari prekmurski pisatelji niso poznali niti besede meniti niti mnenje, temveč samo misliti in mišljenje v vseh pomenih. Že pri Temlinu 1715 beremo: vopove svoje mišlejnje. In pri F. Novaku v Slovarju beltskega narečja 1985: mišlejnje = mnenje.)

Pravzaprav pa to ni tisto, zaradi česar je bilo treba odgovoriti na Gradišnikovo pisanje o pomenskem odnosu med *mišljenje* in *mnenje*, zakaj naša stališča o tem se vsaj v glavnem skladajo. Spor ima korenine drugje. Gradišnik je namreč v drugem delu članka s čustvenim poudarkom razkril doslej neznano dejstvo, da »žal naši besednjaki tega razločevanja [med *mišljenje* in *mnenje*] ne poznajo« in da so »v SSKJ vsi zgledi ... pri geslu *mišljenje* ... brezupno pomešani«. In poročevalec v *Književnih listih* 13. marca 1986 je za njim nekritično ponovil, da članek »opozarja na razliko med izrazoma *mišljenje* in *mnenje*, ki ju niti naši besednjaki ne razločujejo pravilno«. Iz podatkov, ki so bili prej navedeni, je jasno, da je ta trditev iz trte izvita. SSKJ je natanko razločil pomene obeh besed, spravil zglede v ustrezne pomenske skupine in vsakemu pomenu oz. samostojni besedni zvezi določil stilno vrednost; ni pa (v skladu s svojimi načeli) določene rabe besed prepovedal s križci ali ničlami. Sapienti sat. V SP 1962 gre pri zgledu »imeti dobro *mišljenje* o kom« pač za spodrsljaj (devetih urednikov), hkrati pa je to še en dokaz, da popolne razmejitev med *mnenje* in *mišljenje*, kot jo hoče Gradišnik, ni mogoče doseči.

SSKJ ni treba hvaliti, če hvale ne zasluži. Toda, če se že kdo sklicuje na SSKJ, mora navajati to, kar v njem jè oz. kakor je treba po črki in duhu uvoda navedek razumeti. Gradišnik je ravnal drugače, bodisi da je iz nepazljivosti spregledal nadrejene sopomenke pri 2., 3. in 4. pomenu besede *mišljenje* bodisi da se mu ni zdelo vredno prebrati uvoda v slovar, zlasti § 48. Namesto da bi kot upoštevan praktični jezikoslovec seznanjal bralce z načini črpanja najrazličnejših podatkov iz SSKJ in z njegovimi vrednostnimi napotki ter s tem ob posameznih primerih širil tudi splošno jezikovno kulturo, s svojim načelno odklonilnim stališčem do SSKJ žaga vejo, ki na nji tudi sam sedi.

Stane Suhadolnik
Ljubljana

POVEDATI, PRAVITI IN REČI

Pod tem naslovom sem imel leta 1981 sestavek v knjižici *Ali še znamo slovensko?*; začel je se je takole: »S temi tremi glagoli izražamo razne načine govornega, pismenega ali drugačnega sporočanja. Po nalogi so si zelo blizu in po pomenu dostikrat tudi. Včasih je le stvar občutka, za katerega izmed njih se bomo odločili: *Povem ti* ali *Pravim ti*, da me ne boš vlekel za nos. *Povedal* nam je ali *Rekel* nam je, da ga boli glava. Drugič je ustrezen samo ta ali oni izmed njih: Saj ne boš *rekel*, da te je strah. Ne morem ti *povedati*, kako rad bi to imel. [A morda bi šlo tudi *reči*, se mi zdi danes.] Kakor *pravijo*, se je to zgodilo lani. – O rabi je dovolj povedano v slovnica, besednjakih in SP 62. Pogosto pa vidimo v tisku napačno rabljen glagol *povedati* namesto *reči*.«

Da je raba teh dveh glagolov težavna za marsikoga, pričajo pisma bralcev jezikovnim rubrikam. Janko Moder je v svojem Jezikovnem kotičku v Ned. dnevniku vsaj že dvakrat pisal o tej rabi. Drugič je zapisal, če povzamem njegove misli, tole:

Glagola sta na videz istega pomena, a le na videz, razmeroma malo je besedil, v katerih bi bila mogoča prosta zamenjava, ne da bi se pomen ali vrednost sporočila spremenila. Glagol *reči* je po svoje bolj nevtralen, splošen. Glagol *povedati* je vsebinsko določnejši, pove, da gre za osebno preverjeno sporočilo, za iskreno misel, za lastno prepričanje. Če se v neposrednem pogovoru odločim za ta glagol, se s tem tudi v celoti sam postavim v zagovor in obrambo tistega, kar trdim. – Zgled, kjer sicer lahko

uporabimo oba glagola, pa s tem bistveno spremenimo sporočilo: Rekel sem ti, da sem bolan (stvarna ugotovitev); Povedal sem ti, da sem bolan (stvarni ugotovitvi je dodano še osebno zagotovilo). – Stavka, v katerih sta glagola med seboj nezamenljiva: Reagan je rekel, da ne pojde v Moskvo. Reagan je povedal, zakaj ne pojde v Moskvo. (Naj takoj dodam, da ta zgled ne velja, ker je Moder spremenil vsebino stavka.) – Moder je na koncu menil, da je s tem dovolj nazorno opozoril na razliko med glagoloma.

Na vprašanje o pomenski razliki med glagoloma je v svoji 114. objavi odgovorilo tudi Jezikovno razsodišče. Povzemam tudi to sporočilo: Osnovni pomen glagola *rěči* bi lahko opisali kot ‚izgovoriti besedo, stavek‘. Glagol *povedati* izraža dejstvo, da komu posredujemo neko miselno vsebino, to, kar kdo ve, kar je kdo doživel. Njegov osnovni pomen bi torej opisali kot »doseči, da kdo kaj izve, se s čim seznaní«. Glagola sta zamenljiva, ko pomenita, da se kaka miselna vsebina prenese komu z govorjenjem. Tu sta združeni osnovni pomenski sestavini teh dveh glagolov, zato je večkrat od sobesedila in namena sporočila odvisno, katerega bomo izbrali. »Tako npr. s stavkom ‚rekel je, da je tista ženska njegova žena‘ izrazimo zgolj dejstvo, da je bilo o ženski nekaj izrečeno, s stavkom ‚povedal je, da je tista ženska njegova žena‘ pa sporočimo podatek o ženski. Ta pomenska značilnost obeh glagolov se da izrabiti tudi za izražanje odnosa govorečega ali kake skupnosti do tistega, ki kaj sporoča. V poročilih o izjavah predstavnikov kake države (stranke) lahko včasih beremo, da je kdo kaj ‚samo‘ rekel ali pa povedal. Z glagolom *povedati* je doseženo to, da bralec sprejema izjavo kot nekaj, kar je bolj povezano z dejstvi, resničnostjo.« In sklep: »Glagola *rěči* in *povedati* sta sicer pomensko sorodna, zamenljiva pa samo v nekaterih sobesedilih, v drugih ju je treba znati ločiti.«

Prav pojasnila o tem, kdaj glagola nista zamenljiva, da bi ju »znal ločiti«, si je želel dopisnik, ampak ali ga je dobil?

Vrnimo se k Modru! Po mojem mnenju se je preveč omejeval na rabo v prvi osebi, saj tam, kakor bomo še videli, napake skoraj niso mogoče. Pa tudi ne drži, da bi se sporočilo pri njegovih zgledih bistveno spremenilo, ko zamenja ‚*rěči*‘ s ‚*povedati*‘. Stavkoma samo ni dal čisto prave oblike, da bi bila stvar jasnejša. V spremenjeni obliki: Saj sem ti rekel, da sem bolan! pove prav toliko kakor Saj sem ti povedal, da sem bolan! Modrov stavek ‚Rekel sem ti, da sem bolan‘, namreč ni stvarna ugotovitev, kakor misli Moder, je le *trditev*, ki dopušča dvome. Lahko bi kdo rekel: ‚Rekel sem ti, da sem bolan, pa sem se ti zlagal‘. Pri stavku ‚Povedal sem ti, da sem bolan‘, je možnost dvoma manjša in do datek ‚sem se ti zlagal‘ nemogoč. Zakaj je tako, za zdaj še ne vemo.

Ko je Moder dal zgled v tretji osebi, je spremenil vsebino stavkov, zato sta zgloda neuporabna. Če ju popravimo, dobimo: ‚Reagan je rekel, da ne pojde v Moskvo‘ in ‚Reagan je povedal, da ne pojde v Moskvo‘ – glagola sta zamenljiva, čeprav Moder meni, da nista. V nečem se sicer ločita, a v čem, moramo še dognati.

Pa še Razsodišče. Zgleda ‚rekel je ...‘ in ‚povedal je, da je tista ženska njegova žena‘ sta vsebinsko povsem enaka, torej tudi prvi sporoča podatek o ženski, ne samo drugi, kakor meni Razsodišče. V čem je tedaj razloček? Tega nismo zvedeli. In v poročilih o državnikihih ipd. naj bi uporaba glagola *povedati* dosegala, da bralec sprejema izjavo kot nekaj, kar je bolj povezano z dejstvi, resničnostjo – ‚bolj povezano‘: ali se je mogoče izraziti še nedoločneje?

Mislím, da ne Moder ne Razsodišče nista znala pojasniti, v čem se včasih loči raba teh dveh glagolov. Sam sem na prej navedenem mestu razložil svoje gledanje; tu ga bom deloma ponovil, deloma dopolnil.

Tam sem zapisal: »V nekaterih zvezah namreč ‚*povedati*‘ vsebuje še *verovanje* ali *prepričanje* tistega, ki govori, da je povedano tudi *resnično*. Glagol ‚*rěči*‘ tega ne vsebuje. ‚Brat je rekel, da tega noža še nikoli ni videl‘ – s tem le *poročam* o bratovih besedah. Ali sem prepričan o njihovi resničnosti, ali morda dvomim o njih, ni razvidno. ‚Brat je povedal, da tega noža še nikoli ni videl‘ – v tem stavku je izraženo, da bratu tudi verjamem (čeprav se lahko *motim*, izraženo je le moje verovanje).«

Ker gre za *osebno mnenje* ali *prepričanje*, je pri govorjenju v prvi osebi manj pomembno, katerega izmed glagolov uporabljamo. Vsakdo izmed nas misli ali želi zbudati vtis, da govori resnico, zato bo dajal približno enako težo stavkoma ‚Rekel sem ti že, da tega ne vem‘ in ‚Povedal sem ti že, da tega ne vem‘, ker pač mislimo, da poslušalec ne bo dvomil o resničnosti naših besed, in jih zato ne poudarjamo vedno z uporabo glagola *povedal*.

Drugače je pri govorjenju v tretji osebi, tam so dvomi verjetnejši in zato raba občutljivejša. Ker glagol *povedati* vsebuje prepričanje, da je povedano tudi resnično, je treba pomisliti, kdaj ga smemo uporabiti. Navajam svoj tedanji tekst:

»Časniki pa velikokrat poročajo o raznih izjavah državnikov itn., katerih resničnosti ne morejo prekusiti, temveč bi morali dvomiti o njih, dokler jih kaj ne potrdi. Zato je napačno, če tedaj poročajo: 'General je povedal, da v ječah ni političnih zapornikov. Kakor je povedal predsednik, so boji povsod prenehali. Vladni govornik je povedal, da se kurdska plemena niso uprla' – o vseh teh izjavah je vsaj v tistem času mogoče dvomiti, zato je pravi glagol kak drug, ne 'povedati': 'General je rekel (zatr dil), da v ječah ni zapornikov. Kakor pravi predsednik, so boji prenehali. Vladni govornik je trdil, da se plemena niso uprla.'

»Previdna raba glagola 'povedati' je torej stvar poštenosti poročanja, vsaj v takih primerih. Glagol 'reči' (ali tudi praviti, trditi ipd.) je za takšno rabo – kjer resnice ne poznamo zanesljivo – ustrezen, ker je nevtralen, ne vsebuje momenta verovanja.

Pa ne gre samo za izjave državnikov, lahko gre za besede kogar koli. Iz Dela sem si izrezal takšnole poročilce: »Pred sodiščem je Baković povedal, da se ženska ni upirala in da torej ni šlo za posilstvo. 'Kadar sem pijan, nisem agresiven in ne bi mogel storiti kaj takšnega,' je povedal sodnikom.« Kar dvakrat časnikar pravi o obtožencu, da je nekaj 'povedal', torej verjame njegovim besedam, čeprav za to nima nobenega potrdila. Edino korektno bi bilo, da bi o obtoženčevih trditvah poročal nevtralno, torej bi bil moral obakrat uporabiti glagol *rěči*: Baković je rekel (= zatr dil), da se ženska ni upirala; je rekel sodnikom.

Takšnega nekorektnega poročanja z uporabo glagola 'povedati' je v našem tisku veliko, resda najbrž največ v poročilih o političnih dogodkih in državniških izjavah.

Akademijski slovar v 3. in 4. zvezku s številnimi zgledi pojasnjuje rabo glagolov *povedati*, *praviti* in *rěči*; slednji ima kar štiri stolpce in pol. Zajeti so premnogi odtenki izražanja s temi glagoli, posebnosti, ki jo nedvomno ima raba glagola 'povedati', pa iz slovarja ob vsem bogastvu zgledov ni mogoče razbrati.

Janez Gradišnik
Ljubljana

Poskusi branja

ſ A OTRUEK DELU, ſ A VOLU PER ſ EGE

(Dva stila in njun prevod)

Perdonovo slovensko pismo iz zapora pri Gospe Sveti arhidiakonu Napokoju v Beljak iz leta 1615, njegov prepis in prevod v nemški jezik so kot dokumenti dogajanja v protireformaciji na Koroškem že doživeli izčrpno zgodovinsko in onomastično obravnavo (Alfred Ogris v Carinthii 1984, Valentin Inzko v 10. številki Celovškega Zvona 1986). Tale zapis pa bi rad na kratko spregovoril o rabi sinonimnih zloženih predlogov namena *ſa delu* in *ſa volu* ter njuni funkciji v najožjem sobesedilu.

Pomensko parafrazo obeh predlogov *zaradi* je v ustni diskusiji k referatu Jerzyja Ruska o rabi predloga *zaradi* v bolgarski redakciji stare cerkvene slovanščine in v sodobnem bolgarskem jeziku (Inštitut za slovansko filologijo pri Jagelonski univerzi v Krakovu spomladi leta 1981) razložila Maria